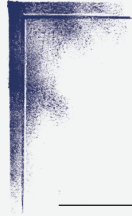

Ivana Mance

LJEPOTA U UMJETNOSTI I ESTETIZACIJA SVAKODNEVICE

ARTHUR C. DANTO, *Nasilje nad ljepotom: Estetika i pojam umjetnosti*, (prev.) Mirjana Paić-Jurinić, Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti, 2007., 287 str., ISBN 978-953-6043-87-3

Nakon djela Catherine Millet u žanru kratkog uvoda te zbirke eseja Borisa Groysa, *Nasilje nad ljepotom - Estetika i pojam umjetnosti* Arthura C. Dantoa treći je naslov biblioteke *Refleksije* u izdanju Muzeja suvremene umjetnosti. Koliko god se na prvi pogled može činiti da je u biblioteku usmjerenu na popularnu teoretizaciju fenomena suvremene umjetnosti navedeni naslov (ili bar njegova terminologija) zalutao iz davne prošlosti filozofijske estetike, poznavajući Dantoova djela znaju da provokacija leži upravo u tom spoju: krilaticom o kraju povijesti i početku filozofije umjetnosti Danto je, naime, radikalizirao tradicionalni metafizički odnos filozofskog diskursa i umjetnosti, postulirajući njihov obrat kao ontološki uvjet umjetničkog djela, odnosno one umjetnosti koju danas smatramo suvremenom. U literaturi koju objavljuje od početka 80-ih za vlastitu je filozofsku poziciju ponudio i idealnu historizaciju: izložbu u galeriji Stables u New Yorku na kojoj je Warhol 1964. pokazao antologijske *Brillo kutije* Danto prisvaja kao simbolički događaj kojim umjetnost povijesno završava. U trenutku kada se granica prema svijetu života maksimalno stanji, a umjetničko djelo gubi prepoznatljivost na temelju vidljivih, ekskluzivnih obilježja, umjetnost dolazi do svojeg logičkog kraja i prelazi u filo-

zofiju kao spoznajno-operativnu djelatnost koja po definiciji razlike u poretku stvari ustanovljuje na temelju bitnih, a ne fenomenalnih svojstava. Kada izađe iz svijeta pojavnosti i postane konceptualni problem, umjetnost, dakle, postavlja pitanje o vlastitoj biti i time se dokida kao umjetnost; točnije, dolazi u situaciju gdje joj daljnji opstanak u okviru naracije o povijesnoj evoluciji logički više nije moguć: u stanju radikalnog pluralizma gdje može biti apsolutno sve, umjetnost više ne slijedi neki inherentan samorazvoj, već nastavlja postojati kao filozofski, tj. ontološki problem za koji više ne može biti iznenađenja. Koliko god prisvajanje Hegelove teze o povijesnom kraju umjetnosti, naravno, bilo misaoni trop, ono metaforički upućuje tek na to da su dani umjetničkog esencijalizma završeni: čak i pod pretpostavkom da je moguće naći transpovijesnu filozofsku definiciju umjetnosti kao što predlaže Danto, filozofski bitak umjetnosti neće biti u epistemološkoj prednosti ni pred kojim drugim modalitetom njezine nesvojestvene egzistencije - od politike i kulture do biotehnologije ili ekonomije.

Iste pozicije u odnosu filozofije i umjetnosti polazište su za novije Dantoovo istraživanje statusa lijepog u suvremenoj umjetnosti. Premda

pripada aparatu tradicionalne estetike, pojam lijepog u kontekstu filozofije umjetnosti postaje tek jedan od mogućih, ali ne i nužnih parametara značenja umjetničkog djela. Dok se u okviru tradicionalne estetičke misli odnosio na realnost umjetničke forme odnosno bio vezan uz sferu svidanja i osjeta, pojam lijepog sada postaje konceptualan problem u skladu s Dantoovom definicijom umjetničkog djela kao značeće strukture namijenjene spekulativnoj spoznaji. Ljepota može, ali nužno ne mora biti svojstvo umjetnosti. Kada jest, onda je to u mjeri u kojoj ideja ljepote funkcionira kao dio umjetničkog koncepta, odnosno element njegove intencionalne značenjske strukture. Pored tog uvjeta, prisutnost ljepote u djelu neće pripadati svijetu umjetnosti u njegovu bitnom određenju, već svijetu života, što ujedno predstavlja razliku u odnosu na klasičnu estetiku, koja upravo razlikovanje između umjetnički i prirodno lijepog ne poznaje, već oboje gura u mutne vode iracionalnih podražaja.

Nastup povijesnih avangardi demantirat će upravo kategoriju ljepote kao nužnoga estetskog svojstva umjetnosti, pa prva tri poglavlja Danto posvećuje temi avangardnog nasilja nad tradicionalnim poimanjem umjetnički lijepog, kao i uvijek vješto ispreplićući historijsku naraciju i vlastitu teorijsku poziciju. U uvodnom poglavlju problematika se otvara autorovim omiljenim reperom - Warholovim *Brillo kutijama* - kao primjerom konceptualnog prisvajanja popularne estetike, te Hegelom kao filozofom koji ustanovljuje razliku između umjetnički i prirodno lijepog, odnosno umjetničku ljepotu dodjeljuje sferi duha, tj. umne spoznaje, u čemu Danto još jednom pronalazi blagoslov za svoje vlastito polazište da je ljepota "dio značenja" umjetničkog djela i kao takva umno dokučiv fenomen. Naime, premda su povijesne avangarde izbacivanjem

ljepote iz definicije umjetnosti učinile uslugu filozofiji, one su otvorile i problem njezina povratka odnosno pronalaženja adekvatnog mjesta za ljepotu u recepciji suvremene umjetnosti. Budući da je avangardno detroniziranje bilo ideološki, a ne samo filozofski smislen čin, ljepota do danas zadržava negativne ideološke konotacije. Upravo stoga što je nekad predstavljala neupitnu moralnu vrijednost, ljepota je i prognana iz svijeta umjetnosti te se njezina prisutnost u umjetničkom djelu još uvijek doživljava moralno sumnjivom. Prema Dantou, dakle, zadatak suvremene filozofije umjetnosti bio bi očistiti ljepotu od ideoloških i moralističkih naslaga i zasnovati ju iznova u sferi čistog umjetničkog značenja: negativan stav spram ljepote u umjetnosti, danas, u posthistorijskom trenutku može biti tek konceptualna pogreška, koju valja ukloniti disciplinom uma te tako još jednom "spasiti ljepotu za umjetnost."

Kako ljepotu razlikovati kao estetski parametar značenja, odnosno gdje vrebaju moguće zabune u analitičkom raspletu statusa ljepote u suvremenoj umjetnosti, problem je kojim se bave nadozazeća poglavlja knjige. Pod naslovom *Neukrotiva avangarda* Danto tako pojmu umjetnički lijepog suprotstavlja estetiku ružnoće. Uvodeći distinkciju između lijepog i ružnog, odnosno odvratnog u umjetnosti, Danto smatra da je odvratnost, kao i ljepota, izdvojivo estetsko svojstvo koje ne predstavlja bitno određenje umjetnosti, ali preko kojeg umjetničko djelo ostvaruje željeno značenje. Estetizacija izvanumjetnički ružnog ne rezultira umjetnički lijepim, pa ružno u umjetnosti znači upravo kao ružno, dok njegova estetizacija ne ulazi u svijet značenja djela, odnosno nema signifikacijsku funkciju.

Razlici između umjetnički lijepog i puke estetizacije doprinosi i razumijevanje lijepog u kulturi

svakodnevice. Ta se tema obrađuje u poglavlju *Umjetnost i uljepšavanje te Unutrašnja i vanjska ljepota*, gdje Danto tradicionalnoj estetičkoj podjeli na prirodno i umjetnički lijepo dodaje tzv. *estetiku trećeg područja*, tj. kulture u širem smislu. Premda priznaje da upravo to područje u ljudskom ponašanju i nazorima ima daleko najutjecajnije ulogu, izričito ga suprotstavlja načinu na koji djeluje lijepo u umjetnosti. Još jednom aktualizirajući Hegelovu misao, tvrdi da ljepota u kulturi nikad ne može biti predmetom slobodne intelektualne prosudbe na način na koji može biti u umjetnosti, gdje uvijek ulazi u program značenja djela. Naprotiv, već determinirana moralnim, ideološkim, ritualnim i drugim vrijednostima, simbolička upotreba ljepote u kulturi života ostaje vezana uz sferu ukusa i običaja.

ARTHUR C. DANTO

NASILJE NAD LJEPOTOM

ESTETIKA I POJAM UMJETNOSTI

BIBLIOTEKA REFLEKSIJE

Dantoov dosljedno idealistički zasnovan pothvat da se umjetnički lijepo izluči iz sfere sviđanja i ugode, utjecaja moralnih, ideoloških i

drugih vrijednosti te uspostavi na povlaštenu mjestu čiste spekulativne signifikacije, međutim, neizbježno dolazi u sukob sa stvarnošću, uključujući i sam institucionalni svijet umjetnosti. Stoga se u poglavlju *Ljepota i politika* te u onima koja slijede Danto bavi upravo tim konfliktom, postavljajući ga kao klasični problem sublimacije. Otvarajući dilemu o moralnoj opravdanosti ne samo umjetnički lijepog već umjetnosti općenito, još jednom predlaže rješenje u instrumentalizaciji ljepote u interesu željena značenja (ljepota se svodi na puki *induktor*, tj. pragmatički katalizator semantičkog efekta djela). No unatoč ponudenu rješenju, početna dvojba u kontekstu Dantoova sustava zapravo ostaje bez odgovora.

Očišćena od ideoloških i moralnih implikacija, ukusa, sviđanja i običaja, ljepota, naime, teško može polagati moralno pravo na "značenje" u svijetu grube zbilje; bez bremena raznih ograničenja koja dijeli sa svijetom života, ljepota u umjetnosti nije više negoli puka estetizacija, glavna razlika koju Danto upravo i nastoji uspostaviti, odnosno težnja koja prožima knjigu u cjelini. Jer, u svakodnevicu određenoj estetizacijom svih razina stvarnosti, ljepota beznažno gubi moralnu, ideološku i svaku drugu signifikantnost, a time i moć konceptualnog razlikovanja između života i umjetnosti: u situaciji gdje se kriza značenja ljepote i lijepog podjednako odnosi na oboje, ishod Dantoova pothvata spašavanja lijepog kao vrijednosti za umjetnost, i to u salonu filozofske spekulacije, ostaje stoga u najboljem slučaju neizvjestan.